

JOGI FÓRUM PUBLIKÁCIÓ

Az élettársak szülői státusa a német jogban

Bevezető

Írásomban azt szeretném bemutatni, *miképp rendeli hozzá a német jogalkotó a szülőket a házasságon kívül született gyermekhez, illetve milyen lehetőségeket biztosít a szülői státus igazolására, vagy adott esetben megcáfolására.* Választásom azért esett a német modellre, mert az 1998-as német gyermekjogi reform¹ következtében jelentős változások következtek be ezen a területen és úgy gondolom, hogy az így kialakult új jogintézmények példaértékűek lehetnek más államok számára, mivel tükrözik a gyermeki jogok egységesítésének tendenciáit. A házasságon kívüli kapcsolatok számának emelkedésével egyre gyakrabban találkozunk olyan ügyekkel, amelyek az együttélés e sajátos formájából születendő gyermekek jogi helyzetét érintik. A státuskérdések tisztázása különösen fontos, mivel kizárólag ennek ismeretében dönthetünk a szülői pozícióhoz kapcsolódó egyéb jelentős kérdésekben.² A dolgozatban az anya, az apa és a gyermek származás-megállapítással kapcsolatos jogi lehetőségeit vizsgálom.

1. A „házasságon kívüli anya” fogalma és az anyaság tényének megállapítása

a) a „házasságon kívüli anya”

Az 1998-as német gyermekjogi reformot megelőzően az utód házasságon belüli vagy azon kívüli születését az apához fűződő viszony alapján határozták meg. Az anyának ebben a relációban nem volt különösebb szerepe. Az anya, apa és gyermek egymástól függő viszonyában csupán az új törvényi szabályozás után lett kiemelkedő jelentősége annak, hogy a szülők házasságban élnek-e. A Bundesgerichtshof (a továbbiakban BGH) egy 1997-es ítéletében³ kimondta, hogy amennyiben a gyermek a házasság jogerős felbontásától számított 302. napon születik, őt a házasságból származó utódnak kell tekinteni. Azonban *1998. július 1-től a házasságból születettség, mint jogi státus már nem létezik.*⁴ Ennek megfelelően *a házasságon kívüli anyaságról is csak akkor beszélhetünk, ha az apaság BGB -szerinti feltételei nem álnak fenn* (az apa a születés időpontjában az anyával házasságban él, vagy a házasság apai halálával történő megszűnésétől számított 300 napon belül jön világra a gyermek). Az új szabályozás így szinte teljes egészében beépíti a BGH ítéletét.⁵

b) Az anyaság megállapítása

*A nő családi állapotától függetlenül a szüléssel válik a gyermek anyjává.*⁶Ez az egyértelmű

1 1998.07.01 (Kindschaftsreformgesetz)

2 felügyeleti jog, gondozási kötelezettség, tartáshoz való jog, öröklési joghatások stb.

3 In: Dr. Helmut Büttner: Unterhalt für die nichteheliche Mutter In: Zeitschrift für das gesamte Familienrecht 47. Jahrg., Heft 13, 1. Juli 2000, S. 781.

4 Dr. Helmut Büttner: Unterhalt für die nichteheliche Mutter In: Zeitschrift für das gesamte Familienrecht 47. Jahrg., Heft 13, 1. Juli 2000, S. 782.

5 BGB 1592. § 1. pont : „Vater eines Kindes ist der Mann,

1. der zum Zeitpunkt der Geburt mit der Mutter des Kindes verheiratet ist

6 „Mutter eines Kindes ist die Frau, die es geboren hat.” (1591 § BGB)

megfogalmazás 1998 július 1-től szerepel a Német Polgári Törvénykönyvben (Bürgerliches Gesetzbuch, a továbbiakban BGB), azonban nem jelent újítást, mivel néhány évvel ezelőtt ez ugyanígy volt. A reprodukciós eljárások fejlődésével azonban új szabályozási szükségletek jelentkeztek. Az anyaság megkettőződése (genetikai és hordozó anyák) indukálta az új törvényi megoldást.⁷ Jogi értelemben csak a hordozók lehetnek anyák, hiszen ők hozzák világra a gyermeket. Kérdéses azonban, hogy az a nő, aki a gyermeket kihordta, jogosult-e az *anyaság megtámadási kereset* benyújtására. A német jog ugyanis ismeri a jogintézményt, abban azonban eltérő nézetek vannak, melyiben alkalmazható e speciális helyzetre. Amennyiben az újszülött és az anya genetikai kapcsolatának hiányára gondolunk a válasz egyértelműen nemleges.⁸ Azonban mi a helyzet, ha a hordozó szervezetébe annak akaratán kívül ültették be a megtermékenyített petesejtet? Ebben az esetben a nő érdekei a megtámadási kereset engedélyezését indokolják, de felmerül a veszély, hogy a gyermek anyja nélkül marad. Ebben az esetben az őt nevelő férfi apaságát célszerű megállapítani. Amennyiben a genetikai anyja a hordozó helyére szeretne lépni, örökbe kell fogadnia a gyermeket. Ha ezt mégsem teszi meg, lehetősége van a genetikai származás bírói úton történő elismertetésére polgári peres eljárás keretében (ZPO 256. § (2) bek. 1. pont).⁹ Amennyiben az anya vitatja a gyermek származását, a Német Polgári Perrendtartás (Zivilprozeßordnung, a továbbiakban ZPO) 640. § (2) bek. 1. pontjában rögzített státusper keretében kérhet bírósági döntést. A bizonyítás ma már nem a szülési folyamaton, valamint az abban fogalmilag érintett személyek azonosításán, hanem szinte kizárólag genetikai vizsgálatokon alapul.

c) az apa gyermekével élő nő helyzete

Amennyiben a férfi gyermeke az apjával és a vele együtt élő nővel él egy háztartásban, a nő nem minősül anyának a BGB 1591 § alapján. A mostoha kizárólag örökbefogadással válhatna a gyermek jogi értelemben vett édesanyjává, de jelen esetben erre nincs mód. Amennyiben az asszony a partnerétől különböző férfivel lép házasságra, akkor csak azzal közösen fogadhatná örökbe a gyermeket (BGB § 1741 (2) bek., 2. mondat). Házasságon kívül pedig csak egyedül adoptálhatja a kiskorút (BGB 1741 § (2) bek., 1. mondat). Ha az apa elveszti ezen státusát (BGB 1755 § (1) bek.), a partnernek lehetősége nyílik az anyaság megszerzésére. Közös örökbefogadás azonban csak akkor lehetséges, ha az örökbefogadók házasok.

2. Az apai státus

a) apa a házasságban

Az apaság megállapításának kritériumai jóval összetettebbek, mint az anyánál oly kézenfekvő születés. Amennyiben az anya a születés időpontjában *házasságban* él, a férjet kell apának tekinteni. Amíg az anyánál a szülés *biológiai folyamata*, az apa esetében a házasság *jogintézménye* keletkezteti a státust. A házasság fennállásából eredő vélelmet a BGB kiterjeszti a születés időpontját követő 300 napos időszakra, amennyiben az apa a gyermek fogamzását követően meghal és a házasság ebből az okból szűnik meg.¹⁰ Ez a rendelkezés azt feltételezi, hogy a házasság felek szexuális kapcsolatot létesítettek és az anya a fogamzási időszakban nem közöszült

7 Münchener Kommentar (Mutschler) §§ 1591, 1592 BGB Rn. 52.

8 Ez a hatályos jog álláspontja.

9 „Kindschaftssachen sind Verfahren, welche zum Gegenstand haben

1. die Feststellung des Bestehens oder Nichtbestehens eines Eltern-Kindes-Verhältnisses; hierunter fällt auch die Feststellung der Wirksamkeit oder Unwirksamkeit einer Anerkennung der Vaterschaft” (erre az eljárásra tartozik a gyermek-szülő kapcsolat fennállásának vagy fenn nem állásának megállapítása és az apai elismerő nyilatkozat érvényességének vagy érvénytelenségének megállapítása)

10 BGB 1593. §

más férfivel. Az első feltevés igazolható, ha a nő termékeny és a férfi is nemzőképes korban hal meg. Amennyiben az anya a születés napján már egy új házasságban él, a második férjet kell apának tekinteni, még akkor is, ha a házasságkötés olyan rövid idővel a gyermek születése előtt történt, hogy az új férj apasága biológiailag kizárt.¹¹ Ez a szabályozás hasonló a válással befejezett házassági kapcsolatot követő gyermekáldás jogi megítéléséhez, hiszen abban az esetben is az új férjet illeti az apai státus.

b) a házasságon kívüli apaság

Amennyiben az anya *házasságon kívül* hozza világra gyermekét, a jogi aktus szerepe még inkább felértékelődik, hiszen a férfi ebben az esetben csak elismeréssel, vagy bírói ítélettel nyerheti el apai státusát. Tekintettel arra, hogy ezekben az eljárásokban az apaság biológiai értelemben vett valóságát nem vizsgálják, az ilyen jellegű megállapítások minden esetben támadhatók. A megtámadás jogát a hatályos törvényi rendelkezés az apa, az anya és a gyermek számára is lehetővé teszi.¹² Ez a szabály különösen jelentős, mivel korábban csupán az apának biztosították ezt a jogot.¹³ Az új rendelkezés érdeme, hogy az anyának is lehetőséget teremt saját jogi helyzetének védelmére (különös tekintettel a státushoz kötődő szülői felügyeletre és kapcsolattartásra) és a gyermek jogosításával a származás megismeréséhez fűződő igényt is elismeri. Utóbbi kérdéskört külön fejezetben mutatom be.

ba) a „más típusú” apaság elismerése

Gyakran előfordul, hogy az anya magával hozza gyermekét egy párkapcsolatba, vagy a születés időpontjában már egy másik férfivel él élettársi viszonyban.¹⁴ Az élettárs apaságának előfeltétele a férj apai státusának megszüntetése és a házasságon kívüli kapcsolatból származás jogerős megállapítása. A házasságon, vagy apai elismerésen nyugvó státus *megtámadása* viszonylag egyszerűbb eljárás, mint a *bírói döntéssel záruló procedúra*.

Míg az első két esetben elegendő a megtámadási kereset benyújtása, az utóbbinál a ZPO 579. és 580. § -ában rögzített *konkrét semmisségi vagy visszaállítási okra* kell hivatkozni. Semmisségi okként szóba jöhet a bíróság szabálytalan megalakítása, kizárt bíró eljárása, elfogultság, illetve a felek törvénykövető eljárásának hiánya.¹⁵ A restitúciós kereset akkor megalapozott, ha az ellenfél az ítélet alapjául szolgáló tanúvallomásával neki felróhatóan megszegi eskütételi kötelezettségét, ha az ítéletet megalapozó okirati bizonyíték hamisnak vagy meghamisítottnak bizonyul, valamint ha az ítéletet alapjául szolgáló szemle elvégzésekor vagy a szakértői vélemény elkészítésekor a résztvevő illetve a szakértő neki felróható módon megszegi igazmondási kötelezettségét. Amennyiben az ítélet meghozatalában olyan bíró működött közre, aki a jogvitával kapcsolatban hivatali kötelezettségét neki felróhatóan megszegte, az szintén perindító oknak minősül.¹⁶ Restitúciós indok lehet továbbá, ha a rendes bíróság ítéletét megalapozó korábbi különös bírósági vagy közigazgatási bírósági ítéletet egy másik jogerős ítélet hatályon kívül helyezte, vagy ha egy ugyanabban az ügyben kibocsátott, korábban jogerős ítéletre

11 BGB 1593. § (1) bek. 3. mondat

12 BGB 1600.§

13 Az új szabály a BVerfG 1989-es döntésére vezethető vissza, mikor az apa – a törvényes határidő túllépése miatt - már nem tudott keresetet indítani és a nagykorú gyermek számára biztosított feltételek sem álltak fenn (szülők válása, vagy több mint 3 éves különélés). A javaslat értelmében minden nagykorú gyermeknek adjanak 2 éves megtámadási jogot függetlenül attól, hogy a szülővel él-e, jó vagy rossz viszonyban vannak-e, házasságban vagy sem. In: Dr. Rainer Frank Rechtsvergleichende Betrachtungen zur Entwicklung des Familienrechts In: : Zeitschrift für das gesamte Familienrecht 51. Jahrg., Heft 11, 1. Juni 2004, S. 842.

14 az élettársi kapcsolatot itt valamennyi házasságon kívüli kapcsolattípus megjelölésére használom, tekintettel arra, hogy jelen írásomban nem kívánok kitérni az élettársi viszonyok különböző fajtáinak elemzésére.

15 ZPO 579 §

16 itt további feltétel, hogy ennek következtében a felek vagy azok képviselői bűncselekményt követnek el.

vagy olyan új okiratra hivatkoznak, amely rájuk nézve kedvezőbb döntést eredményezett volna.¹⁷ Utóbbira példa, ha a felek egy újabb apaságot bizonyító szakértői véleményt szereznek be, mely megmásíthatta volna az eredeti ítéletet.

Amennyiben az *apai státus házasságon vagy elismerésen alapul*, az apa, anya és a gyermek megtámadási keresettel élhet az apaság megdöntésének alapjául szolgáló indok tudomásszerzésétől számított 2 éves időintervallumon belül.¹⁸ Az anyának és gyermeknek az apa ellen kell megindítania a keresetet. A bizonyítási teher az alperest terheli, melyben a közel 95 %-os bizonyosságot jelentő vércsoportvizsgálat az egyik leghatásosabb eszköz.

bb) az apa nélküli gyermek

A gyermek a megtámadási keresetnek helyt adó jogerős ítélettel *visszamenőleges hatállyal elveszti az apját*. Ugyanolyan helyzetbe kerül, mint a házasságon kívül szülő nő, mielőtt egy férfi apaságát megállapították volna. Hasonló az utód helyzete, ha az apaság megállapítását perújítási eljárás során cáfolják.

bc) az apai elismerő nyilatkozat

A férfi nyilatkozatával sajátjának ismerheti el gyermekét, ha ehhez az anya hozzájárul.¹⁹ Amennyiben az anya nem rendelkezik szülői felügyeleti joggal, további feltétel a gyermek hozzájárulása. Természetesen mindkét nyilatkozat szükséges, így az anya ebben az esetben megvétózhatja az elismerést. Már a gyermek születése előtt megadható a nyilatkozat, amely a szülői felügyeleti jogok megszerzésének és ezáltal a névválasztás biztosításának is előfeltétele. Az elismerés és a hozzájárulás egyaránt a legszemélyesebb jognyilatkozatok közé tartoznak, így ezek megtételekor *kizárt a képviselő*.²⁰ Amennyiben a gyermek korlátozottan cselekvőképes - vagyis 14. életévét már betöltötte, de még nem nagykorú és nincs cselekvőképtelenné nyilvánítva – maga ad hozzájáruló nyilatkozatot, de ennek érvényességéhez szükséges törvényes képviselőjének hozzájárulása. *Képviselő kizárólag a cselekvőképtelen férfi vagy nő, illetve a kivételesen hozzájárulásra jogosult cselekvőképtelen vagy 14 évnél fiatalabb gyermek helyett tehet önálló nyilatkozatot*. Utóbbi esetben további feltétel a gyámhatóság hozzájárulása. Amennyiben az apának, anyának vagy a gyermeknek *gondnoka* van, ez a személy az elismerés vagy hozzájárulás megadására nem jogosult.²¹ Törvényes képviselőként csak a gondnokolt cselekvőképtelensége esetén léphet fel, a gyámhatóság jóváhagyásával.

bd) az apaság bírói megállapítása

Az apaság megállapításának ezen módja egy különleges polgári eljárást feltételez a ZPO 640. §-a alapján. A kereset benyújtására jogosultak körét a BGB rögzíti: az apa a gyermek ellen, míg az anya és gyermek az apa ellen indíthat eljárást.²² A nyomozati elv és a felek rendelkezési joga ebben az eljárásban korlátozott.²³ A felek apaság megállapítására irányuló egyező akarata az eljárás kimenetele szempontjából nem bír jelentőséggel és nem vezet el az elismerő ítélethez, mivel a bíróságnak a felek szándékától és véleményétől függetlenül kell a származásról meggyőződnie. E célból szakértői véleményt szerez be, amely a származás megerősítését célozza, míg a házasságból születettség megtámadásánál ugyanez az eszköz negatív származásbizonyításhoz vezet. Az eseti gondnokságról szóló 1997-es törvény (Beistandschaftsgesetz) hatályba lépését megelőzően (1998.

---

17 ZPO 580 §

18 BGB 1600. §

19 BGB 1595. §

20 BGB 1596. §

21 BGB 1596. § (3) bek.

22 BGB 1600. §

23 ZPO 640. § (1) bek., 616. és 617. §

július 1.) az apaság megállapítása a hivatalból kirendelt gondnok feladatkörébe tartozott. A gondnokság eltörlésével a törvényalkotó visszahelyezte az anyára az apaság-megállapítás elsődleges felelősségét. Az új törvény kimondja, hogy az apaság anyai keresetre induló megállapításakor az anya képviseleti jogosultságát megvonják és egy eseti gondnokot rendelnek a gyermek érdekeinek képviselőjére. Ez különösen fontos, hiszen az anya és gyermek érdekei eltérőek lehetnek egy ilyen eljárásban, és a jogalkotó biztosítani kívánja mindkét fél azonos érdekérvényesítését.

be) elismerés vagy apaság megállapítása iránti kereset

A gyakorlatban az apaság megállapítása az esetek többségében elismerő nyilatkozattal történik. *Amennyiben az anya vagy a gyermek megtagadja a hozzájárulást, az apa keresetet indíthat az apaság megállapítása iránt.* Ez a helyzet meglehetősen ritka, de elképzelhető abban az esetben ha a gyermeket eseti gondnok képviseli és az anyának nincs saját hozzájárulási jogosultsága. Azoknál a gyermekeknél, akiknek szüleikkel együtt élettársi kapcsolatban élnek valószínűleg szintén az elismerés lesz az apai státus megszerzésének tipikus módja.

A megállapítás iránti keresettel rendezhető élethelyzetek ezzel szemben inkább azok az esetek, amikor *a gyermek kutatja az apját, míg az érintett férfi nem szeretné elismerni a viszonyt.* Ha biztos benne, hogy ő nemzette a gyermeket és hajlandó elismerni az apaságát, az ő szempontjából nem előnyös a keresetindítás, mivel pervesztessége esetén fizetésre kötelezik. Amennyiben viszont kételyei vannak, és csak abban az esetben akarja az apaságot felvállalni, ha a genetikai származás már bizonyított, a megállapítási eljárás erre kiválóan alkalmas. Ebben az esetben az apának kell keresetet indítania.

Érdekes helyzet, amikor a férfi az élethelyzetből adódóan *lehetett volna a gyermek nemzőapja, de biztosan tudja, hogy az utód nem tőle származik és ennek ellenére hajlandó felvállalni az apaságot.* Ebben az esetben az elismerés megfelelő jogi eszköz lehet és a jogirodalom egységes abban, hogy a valóságtól eltérő nyilatkozat a BGB 134 § alapján nem minősül törvénybe ütközőnek.²⁴

bf) az apaság megállapításának joghatásai

Az apaság bíró megállapítása és az elismerő nyilatkozat azonos joghatást vált ki: megteremtí az apaság státusát. A ZPO 640. §-ában rögzített mindenre kiterjedő hatály²⁵ nem csak a bíróság döntéséhez, de az apa jognyilatkozatához is kapcsolódik. Azonban lényeges különbség, hogy *amíg a bírói ítélet csak a szigorú feltételekhez kötött perújítási eljárás során változtatható, az elismerést bármikor meg lehet támadni, hiszen ebben az eljárásban nem vizsgálják a származás valódiságát.* Mindazonáltal a felek bármelyike fordulhat bírósághoz a származás objektív megvizsgálásáért.

bg) örökbefogadás az anya partnere által

Amennyiben az anya gyermekét a vele együtt élő férfi kívánja örökbe fogadni, erre a hatályos szabályok alapján nincs lehetőség, noha így a gyermeket a házasságból született utóddal azonos pozícióba lehetne helyezni. Az adoptálás BGB 1741. §-a alapján csak akkor lehetséges, ha a gyermeket a házasságon kívül élő személy egyedül, vagy egy házaspár közösen kívánja örökbe fogadni. Amennyiben engedélyeznék a partner számára az adoptálást, úgy a gyermek érdekei sérülnének, hiszen az aktus megszüntetné az anyával fennálló rokoni kapcsolatot. Ennek megfelelően az élettárs csupán kétféleképpen biztosíthatja apai státusát: elismeréssel vagy a

²⁴ nem családi állás elleni büntett (In: Hausmann-Hohloch: Das Recht der nichtehelichen Lebensgemeinschaft E.S.V, Berlin, 1999 S. 343.)

²⁵ „für und gegen alle”

bíróság megállapító ítéletével.

4. A gyermek joga származásának megismerésére

A státuskérdéshez szorosan kötődik a *gyermek valódi szüleinek megismeréséhez fűződő joga*. Az anya sok esetben saját érdekeinek védelmében titkolja el a nemző apa kilétét. Ennek a magatartásnak a háttérében különböző motívumok húzódnak meg (pl. igyekszik védeni saját intim szféráját, egyedül ő szeretné nevelni gyermekét és az apával minden kapcsolatot meg kíván szakítani, továbbá nem akar lemondani az egyedülálló léthez kapcsolódó szociális juttatásokról stb.). A gyermek érdekeinek védelme azonban azt kívánja, hogy érvényesüljön személyhez fűződő joguk származásuk megállapításával kapcsolatosan. Csak így kerülhetik el az esetleges testvérházasságokat és biztosíthatják jogi igényeik megfelelő érvényesülését (pl. az örökléssel kapcsolatban). A házasságon kívül született gyermek érdekei csak az utóbbi néhány évszázadban jelentek meg a jogi szabályozás motívumai között és ennek előfeltétele volt *az utód jogi értelemben vett legitimációja*.

a) A házasságon kívül született gyermek jogi elismerésének kialakulása az európai államokban és a közösségi jogban

A származás jogának alakulása a különböző államok jogrendszereiben eltérő tendenciákat mutat a jogtörténeti fejlődés során és ezek a nemzeti sajátosságok máig meghatározzák a szabályozás fejlődésének irányvonalait.

Az *angolszász jogrendszerben* a „bastards” megjelöléssel illették a házasságon kívüli gyermekeket és a common law szigorú szabályai miatt filius nullisnak tekintették őket. Családjogi értelemben véve sem vérszerinti szüleikhez, sem harmadik személyhez nem kötődtek,²⁶sorsuk születésükkel megpecsételődött. 1926-ban a Legitimacy Act hozott jelentős változást a „legitimatio per matrimonium subsequens” bevezetésével. Ennek értelmében a házasságon kívül született és az örökbefogadott gyermekek is jogi értelemben véve házasságból származóknak minősültek. Az 1987-es Family Law Reform Act pedig forradalmi változást hozott a státuskülönbségek felszámolásában. A jogi értelemben vett gyermek-szülő kapcsolatot biológiai alapon határozta meg, kiegészítő elvként pedig a férjet tekintette apának. *A szociális értelemben vett szülői státus ugyan jogilag nem formalizálható*, de az apaság vélelmét megalapozhatja a születési anyakönyvi nyilvántartásba való bejegyzés. Ez adott esetben a tényleges apától eltérő személy regisztrálását is jelentheti, mivel a szülők közös kérelmére az apát minden egyéb vizsgálat nélkül nyilvántartásba veszik.²⁷A reform eredményeképpen csupán néhány olyan szabályozás marad, amely a házasságból születés kritériuma alapján tesz különbséget a gyermek-szülő kapcsolatok között (örökbefogadás, szülői felügyeleti jog, állampolgárság).

A *francia jog* az Ancien Régime bukását követően vonja be a családi kötelékbe az „enfants naturels”- nek nevezett gyermekeket. Az 1804-es Code Napoleon már családjogi kapcsolatot létesít a gyermek és szülei között, de a bírósági apaság-megállapítást határozottan tiltja.²⁸Ez a korlátozás csak 1972-ben szűnik meg. Az 1993. január 8-án hatályba lépő törvényi szabályozással²⁹ a francia családjog áttér az elismerési szisztémáról a származáson alapuló rendszerre, noha továbbra is fennáll a szülői státus formális elismerésének lehetősége. Az angol mintától eltérően itt a gyermeknek biológiai és jogi értelemben is lehet szülője, így *a szociális alapú kötődés elismerésével a szülőfogalom megkettőződik*. Bár a jogszabály megőrzi a

26 Stephen Cretney: Principles of Family Law, 1988, P. 593

27 Michael Coester: Entwicklunglun gen im europäischen Nichteheichenrecht (In: Zeitschrift für Europäisches Privatrecht, Band 1. 1993, S. 545.)

28 „La recherche de lapaternité”(In:

29 1993. évi 22. törvény (In: Journal officiel de L’Etat francais 9.1.1993., S. 495.)

házasságon kívül született gyermek és a „törvényes utód” közötti fogalmi különbséget,³⁰ mégis döntő változásokat hoz a származást, szülői felügyeletet és az ezekhez fűződő eljárásjogot érintő kérdésekben.

A *német jog* kezdetben csupán bizonyos társadalmi rétegek esetében fogadja el a házasságon kívül született gyermekek legitimálását. Az 1969-es törvény (Nichtehelichengesetz) már valamennyi gyermek számára megteremteti az elismerés lehetőségét a szülők későbbi házasságkötésével, az apa házasságából születettnek nyilvánítással, valamint a jegyesek gyermekének elismerésével.³¹ Az 1998. Július 1-től hatályos gyermekjogi reformtörvény pedig újabb eszközökkel bővíti a házasságon kívüli életközösségben élő szülők és gyermekek jogait.³²

Láthatjuk, hogy az egyes államok idővel valamennyien szükségesnek tartják a „törvénytelen” gyermekek sorsának rendezését, azonban saját jogi hagyományainak megfelelően választják ki az ehhez szükséges eszközöket. A házasságból születés vélelmének kiterjesztése, a törvényes gyermekek jogaihoz való közelítés, valamint a házasságon kívül született gyermekekre vonatkozó speciális jogalkotás is ezt a célt szolgálja.

Jelentős szerepet kap a jogfejlesztésben az *Európai Közösség jogi szabályozásának* konkrét ügyekben történő alkalmazása és értelmezése, hiszen néhány döntés a házasságon kívül született gyermekekről már több alkalommal is reformimpulzust adott a tagállamoknak a gyermeki jogok egységesítésével kapcsolatban. Az Európai Emberi Jogi Konvenciónak a családi élet értékét megfogalmazó 8. Cikk 1. pontja, valamint a diszkriminációt tiltó 14. Cikk³³ a két leggyakoribb rendelkezés, melyre a döntések többsége hivatkozik.³⁴ Előbbi megfogalmazza, hogy mindenkinek joga van a családi élet tiszteletben tartására³⁵ és az Európai Emberi Jogi Bíróság 1963-as döntésében kiterjeszti a rendelkezést az apa és annak házasságon kívül született gyermeke kapcsolatára. A *Marckx v. Belgium-ügyben*³⁶ a döntéshozó hangsúlyozza, hogy a 8. Cikk 1. pontja nem tesz különbséget a házasságon és az együttélésen alapuló család között, hiszen az ilyen jellegű diszkrimináció a 14. Cikkbe ütközne, ami általános jelleggel tiltja a születésen alapuló megkülönböztetést az Egyezményben foglalt szabadságjogok gyakorlása során. Továbbá kimondja, hogy nem csupán az apa és gyermeke közötti viszony, hanem valamennyi rokoni alapon fennálló kapcsolat a 8. Cikk védelmi körébe vonható és ennek megfelelően családi köteléknek minősül.³⁷ Az 1989-es Gyermekek jogairól szóló ENSZ-egyezmény sem tesz különbséget a házasságban született és az azon kívül világra jövő gyermekek között és valamennyiük számára azonos jogi garanciákat biztosít.³⁸

b) a származás megismeréséhez fűződő jog

A *német alkotmány* (Grundgesetz, a továbbiakban GG) 6. szakaszának (5). bekezdése rögzíti, a törvényhozó azon kötelezettségét, hogy a házasságból származó gyerekekével azonos feltételeket teremtsen a házasságon kívül született utódoknak a testi és lelki fejlődés, valamint a

30 enfant légitime, enfant naturel

31 § 1719 BGB, § 1723 BGB, § 1740 a.f. BGB

32 ennek tartalmára később térek ki

33 „The enjoyment of the rights and freedoms set forth in this Convention shall be secured without discrimination on any ground such as sex, race, colour, language, religion, political or other opinion, national or social origin, association with a national minority, property, birth or other status.” In:

<http://www.worldlii.org/eu/cases/ECHR/1979/2.html>

34 „there are instances of discrimination, contrary to Article 14 taken in conjunction with Article 8 (art. 14+8), between "legitimate" and "illegitimate" children and between unmarried and married mothers...” (In: *Marckx v. Belgium-ügy*) In: <http://www.worldlii.org/eu/cases/ECHR/1979/2.html>

35 „1. Everyone has the right to respect for his private and family life, his home and his correspondence.”

36 6833/74 (1979) ECHR 2 (13.06.1979) In: <http://www.worldlii.org/eu/cases/ECHR/1979/2.html> - (tényállás: Paula Marckx hajadon újságíró nő örökbe fogadja házasságon kívül született gyermekét)

37 Ezt a következtetést találjuk a *Vermeire-ügyben* is (a házasságon kívül született gyerek öröklési jogával kapcsolatban).

38 egy ilyen megkülönböztetés a Konvenció 2. Cikkének diszkriminációt tiltó rendelkezésébe ütközik.

társadalomban elfoglalt helyzetük tekintetében.³⁹A gyermek származásának megállapítására irányuló perekben gyakran hivatkoznak az alaptörvény idézett szakaszára és azzal érvelnek, hogy a házasságon kívül született gyermeknek csak akkor nyerhet azonos jogállást, ha tudja, ki az apja.

A német bírósági gyakorlatban 1987-ben születik először olyan ítélet, amely egyértelműen védi a gyermek származásának megismeréséhez fűződő jogát.⁴⁰Ebben az esetben egy nagykorú gyermek érvényesítette igényét a BGB-be 1980-ban bekerült 1618a § alapján. Az ennek kapcsán benyújtott alkotmányjogi panaszt a Szövetségi Alkotmánybíróság (Bundesverfassungsgericht, a továbbiakban BVerfG) a fentiekben kifejtett érveléssel utasította el. Kiemelkedő szerepet játszik a jogfejlesztésben az 1989 január 31-én hozott alkotmánybírósági határozat,⁴¹amely kimondta, hogy a nagykorú gyermek jogkorlátozása az apasági vélelem megtámadásával kapcsolatosan alkotmányosértő. A BVerfG a BGB 1593., 1596. és 1598. §-ával kapcsolatban kifejtette, hogy a nevezett szakaszok csak egy szűk feltételrendszer teljesülése esetén biztosítják a gyermeknek az apaság eredményes megdöntésének lehetőségét (feltétel a gyermek nagykorúsága, a szülők válása, vagy több mint 3 éves különélés). Az Alkotmánybíróság kötelezettséget állapított meg a törvényhozó számára azon eszközök megalkotására, amelyek elősegítik, hogy a gyermek származásának megismeréséhez fűződő érdeke elsőbbséget élvezzen a házasság és a család intézményi védelmével szemben. Ezt az érvelést később sokan vitatták, mivel itt első sorban nem a házasság és család védelme és a gyermek személyiségi joga ütközik, hanem az anya intim szférájának védelmével kapcsolatos személyhez fűződő joga, valamint a gyermek származásának megállapítására irányuló ugyanilyen jogosultsága. a BVerfG döntésében kifejtette, hogy a gyermek ezen joga alapjogi jogvédelem hatálya alá esik, mivel a GG 2. szakaszának (1) bekezdése alapján a „személyiség szabad kifejtésének”, azaz személyhez fűződő jognak minősül. A törvényhozó számára kétféle lehetőség kínálkozott az Alkotmánybíróság iránymutatásának megfelelő új szabályozás kidolgozására. Az egyik a megtámadási kereset kiszélesítése a státuszjogok keretén belül, a másik a státuszjogon kívüli átfogó származás-megállapítási kereset engedélyezése. Az 1998-as gyermekjogi reformtörvény az első megoldást követi.

A *hatályos jog* az apaság megtámadásának lehetőségeit az anya vonatkozásában jelentős mértékben kiszélesíti. Külön megtámadási ok nélkül nyújthat be keresetet és a gyermek vonatkozásában korábban fennálló egyéb feltételeket is mellőzi. A gyermek törvényes képviselője útján járhat el, és az anyával közös szülői felügyeleti jogot gyakorló apa – a házasság fennállásától vagy hiányától függetlenül – ilyen minőségben nem vehet részt a perben. Ilyenkor az anya szülői felügyeleti jogát is megvonják a eljárás idejére és a gyámhatóság eseti gondnokot rendel számára érdekeinek megfelelő érvényesítésére. Amennyiben a gyermek csak nagykorúságát követően értesül az apaság tényét megcáfoló körülményekről, úgy a tudomásszerzéstől számított két éven belül nyújthat be megtámadási keresetet.⁴²

c) az anya intim szférájának védelme

A német modell egyedülálló abból a szempontból, hogy az alkotmányos szabályozás és az ennek megfelelő joggyakorlat elismeri, sőt az anya érdekei elé helyezi a gyermek származásának megismeréséhez fűződő jogát. Az osztrák jog például nem enged áttörést az intim szférához való jogban és az anyának lehetőséget biztosít a nemző apával kapcsolatos információk megtagadására.⁴³A svájci jogalkotó elismeri a gyermek igényét, de nem fűz hozzájuk perlési jogot és végrehajthatóságot.⁴⁴Az angol nyelvű jogban ezt a kérdést még nem vitatták, így erre vonatkozó

39 In: Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland, Bundeszentrale für politische Bildung S. 14.

40 AmtsG Passau 1987. 07.15. In: Dr. Rainer Frank und Tobias Helms: Der Anspruch des nichtehelichen Kindes gegen seine Mutter auf Nennung des leiblichen Vaters In: Zeitschrift für das gesamte Familienrecht, Heft 20, 1997, S. 1258.

41 BVerfG 79, 256

42 BGB 1600 §

43 ABGB 163c §

44 ZGB Art. 272

joggyakorlat sem alakulhatott ki.⁴⁵A francia megoldás az anya és gyermek érdekvédelmének sajátos kombinációja, melynek lényege, hogy a nő titoktartási jogának érvényesítését az újszülött élethez való jogával igazolják. Eszerint az abortuszok számának és az újszülött gyermekek megölésének gyakoriságát az anonim szülés biztosításával szorítják vissza. Az „accouchement sous x”, vagyis az ismeretlen anya gyermekeként történő regisztráció lehetőséget ad a nőnek a teljes anonimitás megőrzésére. Amennyiben egy gyermek ilyen körülmények között látja meg a napvilágot, már szóba sem jöhet apja kilétének igazolása. Mindaddig, amíg valaki örökbe nem fogadja filius nullis, „pupille del'état” marad és az állam gondoskodik róla. Az Európai Emberi jogi Bíróság az „Odière-ügyben” kimondta, hogy ez a francia anonim-szülési rendszer nem sérti sem az Európai Emberi Jogi Konvenciót sem a Gyermek jogairól szóló ENSZ-egyezményt.

A *német jog* a származás megismeréséhez fűződő igényt a megtámadási kereseten kívül úgy is védeni rendeli, hogy a gyermek számára perlési jogosultságot biztosít az anyjával szemben, ha az megtagadja a nemző férfi személyére vonatkozó információk átadását. Amennyiben az anya a bírósági ítéletnek sem tesz eleget, rendbírsággal sújtható vagy őrizetbe vehető.⁴⁶ A mesterséges megtermékenyítési módszerek elterjedésével a gyermek származás megismeréséhez fűződő joga tovább erősödik és a 2002-es új gyermekjogi törvény (Kinderrechtsverbesserungsgesetz) minden idegen spermával történő megtermékenyítésből született nagykorú számára biztosítja az apaság keresettel történő megtámadását.⁴⁷A német jog egészen odáig elmegy a gyermek alkotmányos jogának védelmében, hogy egy halott ember földi maradványainak exhumálását is elrendelheti a származást alátámasztó DNS-vizsgálatok elvégzése érdekében.⁴⁸A Landesgericht Münster 1990-es döntése⁴⁹remekül példázza a német bíróságok gyakorlatát az anya információadási kötelezettségével kapcsolatban. A tényállás szerint egy 1959-es születésű leánygyermek kérte a bíróságtól az édesanyja közlési kötelezettségének megállapítását. Valamennyi olyan férfiről szeretett volna információkat kapni, akik a fogamzás idejében együtt voltak az anyával. A gyereket rövidebb idővel a születése után intézetbe adták, majd nevelőszülőknél nőtt fel. Öröklési jogi igényei miatt tudni akarta, ki az igazi apja, de az anyja megtagadta a tájékoztatást, mivel a fogamzás idejében egyszerre több férfivel volt kapcsolata, akik közül sokan házasságban éltek. Továbbá arra is hivatkozott, hogy a történetek már 40 évvel bírósági eljárást megelőző időkre nyúlnak vissza. A bíróság kimondta, hogy az anya titoktartási jogának elismerése csak akkor lehetséges, ha az információ visszatartásához különösen nyomós érdeke fűződik. Indokolásában rámutat arra, hogy a szülőknél kötelességük a gyermek házasságon kívüli születéséből eredő hátrányának kiküszöbölése. Az anya második érvével kapcsolatban pedig kifejtette, hogy a gyermek joga az apaság megállapítására nem esik időbeli korlátozás alá. A bíróság kötelezte az anyát a gyermek származásával kapcsolatos információk átadására. Kérdéses azonban, hogy egy ilyen ítélet mennyiben végrehajtható, vagyis milyen jogi eszközök segítik a gyermeket érdekeinek érvényesítésében. Sajnos a hatályos német szabályozás által kilátásba helyezett közigazgatási bíróság illetve kikényszerítő letartóztatás csak nehezen foganatosítható és az anya cselekménye a büntető törvénykönyvben (Strafgesetzbuch, a továbbiakban StGB) rögzített családi állás elleni bűncselekmény tényállási elemeit sem meríti ki.⁵⁰ Az ítélet kikényszeríthetőségének hiányában a döntés nem más, mint az anyához intézett, a nemző apa megnevezésére szóló felhívás.

Összegzés

45 In: Dr. Rainer Frank und Tobias Helms: Der Anspruch des nichtehelichen Kindes gegen seine Mutter auf Nennung des leiblichen Vaters In: Zeitschrift für das gesamte Familienrecht, Heft 20, 1997, S. 1259.

46 In: Dr. Rainer Frank und Tobias Helms: Der Anspruch des nichtehelichen Kindes gegen seine Mutter auf Nennung des leiblichen Vaters In: Zeitschrift für das gesamte Familienrecht, Heft 20, 1997, S. 1260.

47A 16. életévét betöltött gyermek kérésére pedig közölni kell az adományozó apa nevét és címét.

48 erre példa az OLG Köln döntése (2000. december 11.), melyben a drogfüggő szülők gyermeke kéri a bíróságot halott apjának DNS-vizsgálatát a származás megállapítása miatt. Természetesen az ezzel összefüggő költségeket mindig az indítványozó viseli.

49 1990.02.21

50 StGB 169 §

Az hatályos német családjogi szabályozás a házasságon kívüli kapcsolatban élő pároknak is lehetőséget teremt a gyermek feletti szülői státus megszerzésére. Amint ez a fentiekből kiderült, helyzetük azonban mégsem teljesen azonos a „törvényes kapcsolatban” élő társaikkal. Úgy gondolom, hogy a jogalkotó bármennyire is közelíteni igyekszik a két kapcsolattípus sajátosságait, mégsem teremt egyenlőséget. Bár az 1998-as reformot követően biztosítja a gyermek és az anya szélesebb körű megtámadási jogát, mégis sok tekintetben megőrzi a házasságban élő szülők javát szolgáló, egyszerűbb elismerési formákat. Véleményem szerint a jogalkotónak törekednie kell arra, hogy a házasságból származó gyermekek és házasságon kívül született társaik a lehetőségekhez képest azonos megítélésben részesüljenek, hiszen egy új élet nem büntethető a szülők döntéseiért. Ugyanakkor egyetértek azzal, hogy a gyermeki jogok szélesítése nem mehet el odáig, hogy az élettársi kapcsolatban élő szülőknek is ugyanolyan lehetőséget biztosítson a szülői státus jogi elismertetésében, mint a házasságban élő feleknek. Ez a megoldás ugyanis sértené a házasság intézményének alkotmányos prioritását.

Irodalomjegyzék:

Könyvek:

Bürgerliches Gesetzbuch (46. Auflage 2000, Deutscher Taschenbuch Verlag)
Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland, Bundeszentrale für politische Bildung, Bonn, 1996
Münchener Kommentar (Mutschler) §§ 1591, 1592 BGB Rn. 52.
Zivilprozeßordnung (46. Auflage, 2000, Deutscher Taschenbuch Verlag)
Hausmann-Hohloch: Das Recht der nichtehelichen Lebensgemeinschaft E.S.V, Berlin, 1999 S. 343.

Folyóiratok:

Dr. Helmut Büttner: Unterhalt für die nichteheliche Mutter In: Zeitschrift für das gesamte Familienrecht 47. Jahrg., Heft 13, 1. Juli 2000, S. 781-782.
Dr. Rainer Frank Rechtsvergleichende Betrachtungen zur Entwicklung des Familienrechts In: : Zeitschrift für das gesamte Familienrecht 51. Jahrg., Heft 11, 1. Juni 2004, S. 842.
Dr. Rainer Frank und Tobias Helms: Der Anspruch des nichtehelichen Kindes gegen seine Mutter auf Nennung des leiblichen Vaters In: Zeitschrift für das gesamte Familienrecht, Heft 20, 1997, S. 1260.
Hausmann-Hohloch: Das Recht der nichtehelichen Lebensgemeinschaft E.S.V, Berlin, 1999 S. 343.
Journal officiel de L'Etat francais 9.1.1993., S. 495.
Michael Coester: Entwicklungen im europäischen Nichtehelichenrecht (In: Zeitschrift für Europäisches Privatrecht, Band 1. 1993, S. 545)
Stephen Cretney: Principles of Family Law, 1988, P. 593

Internetes oldalak:

<http://www.worldlii.org/eu/cases/ECHR/1979/2.html>

jogi hírek

interjúk

publikációk

vitafórum

szaknévsor

jogi szakkönyv-katalógus

jogi állásbörze

szakmai rendezvények

heti hírlevél

országos ügyvédi szaknévsor

magyar, angol és német nyelven

ügyfél keres ügyvédet szolgáltatás